

muotoihin niin yhteisö- kuin yksilötasolla. Siksi ei voi muuta kuin hartaasti yhtyä Hemänuksen ja Tervosen toivomukseen, että molemmat koulukunnat vähitellen pystyisivät nousemaan abstraktista konkreettiseen.

Matti Virtanen

Ideologi valloittaa demokratian

RUSI, Alpo. Gallup ja kansanvalta. Kokemäki, SPOY, 1985. 124 s.

Kaikkihan tietää, mitä demokratia on. Se on kansanvaltaa (kreik. demos = kansa ja kratein = hallita). Ja kansanvalta voisi olla vaikkapa järjestys, "jossa jokaisella kansalaisella on oikeus vapaasti osallistua yhteisiä asioita koskevaan päätöksentekoon, ja jossa itsehallinnollisesti ja yleistähtoon nojautuen edistettäisiin samaan aikaan sekä yleistä että yksilön hyvää" (Rusi, 97).

Demokratian käsitteellä on monien muiden käsitteiden tavoin normatiivinen ja deskriptiivinen puolensa. Normina demokratia sanoo jotakin siitä, miten ihmisten suhteita pitäisi yhteiskunnassa järjestää. Normia voimme käyttää mittapuuna tarkastellessamme, miten ihmisten yhteiskunnalliset suhteet sitten ovat todellisuudessa järjestyneet: ovatko valtiojärjestykset demokraattisia vai eivät (tai miten demokraattisia/epädemokraattisia ne ovat).

Normilla mitattuna selviytyvät yhteiskunnat Rusin testissä huonosti; yllä mainittu "klassinen demokratia-malli ... on osoittautunut kaikkialla utopiaksi" (mallin utooppisuudella Rusi tarkoittaa, ettei sen mukaista demokratiaa ole eikä tule.).

Nyt näyttää siltä, että Rusin arvio demokratian (kansan vallan; kansan suvereniteetin) mahdottomuudesta on hänelle peruste luopua demokratiasta normatiivisena prinssiippinä, joka velvoitaisi siitä riippumatta, miten epäonnistuneita sen toteutukset ovatkin. Rusi ei näet edes normatiivisessa mielessä

pidä kiinni demokratiasta, joka olisi kansalaisten oikeutta osallistua vapaasti yhteisiä asioita koskevaan päätöksentekoon, itsehallintoa ja sen sellaista. Demokratia saa ei-klassisen määritelmän; luemme, että "demokratian ihanteena tulisi pitää tilannetta, jossa jokaisella kansalaisella on oikeus ja mahdollisuus" - ei enää osallistuakaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, vaan - "häiriöttömästi konsultoida suoraan hallitsijan kanssa" (7).

Tämän määritelmän näkökulmasta demokratia ei olekaan tasa-arvoisien kansalaisten välisten suhteiden muoto, vaan se on suhde, jonka toisessa päässä ovat hallitsijat ja toisessa - eivät tietenkään kansalaiset, vaan hallitut/alamaiset.

Voisimme ajatella, että Rusin näkökulma demokratiaan ja sen mahdollisuuteen on vain realistinen, kun se ottaa huomioon, että yleensä yhteiskunnat jakautuvat hallitseviin ja hallittuihin. Mutta juuri sillä tavalla realistinen yhteiskuntakonseptio sisältääkin aina kaksi vastakkaista näkökulmaa yhteiskuntaan, nimittäin tietenkin hallitsijoiden ja hallittujen perspektiivit. Ehkei edellisestä ole selvinnyt, kummalta puolelta Rusi asioita tarkastelee? Kirjassaan hän ei piinaa lukijoita epätietoisuudella:

Viimeisen lukunsa Rusi otsikoi ylevästi: "Demokratia: uskoa tavalliseen ihmiseen" (97). Mutta mistä positioista nähdään 'tavallisia ihmisiä'? Tietenkin positioista, jossa ei ole tavallisia ihmisiä, vaan epätavallisia, erikoisia, poikkeuksellisia ihmisiä: sanalla sanoen hallitsijoita. Hallitsijoiden ylevän alentuvaa puhetapaa on puhua 'tavallisista ihmisistä' ja varsinkin omasta uskostaan niihin. Tavallinen ihminenhan ei sellaisenaan ole kunnollinen tai hyvä; se on vain ytimeltään terve. Mutta ytimen ympärille on kertynyt vaikka mitä epäilyttävää. Siksi tarvitaan (lujaa) uskoa tavalliseen ihmiseen - uskoa siihen, että se kaikesta huolimatta tajuaisi lopulta, mikä sille on hyväksi.

Tällaiset ajatuskulut eivät ole vain tulkinnan pelkistämiä taustavirtoja Rusin yhteiskunta-ajattelussa. Hän ilmaisee ne aivan avoimesti. Kun yhtäällä on 'tavallisia ihmisiä', niin toisaalla on tietenkin - 'suurmiehiä' (45). Ja 'suurmies' on se mies, joka "kohottaa yleisempään tietoisuuteen sen, mikä

vähemmän tietoisena vaikuttaa muissa ihmisissä". 'Suurmiehillä' on harteillaan valkoisen miehen taakka: "Suurmiesten ja erilaisten mielipidejohtajien roolin merkitystä ei tule ... korostaa 'goethe-läisittäin', ts. niin, että mielipidemuok-kaajien pyrkimyksenä olisi tietämättö-mien alistaminen: säilyttää tietämättö-mien 'tyhjän mielen harmonia'. Pikem-minkin tavoitteena on saattaa suurmie-ten ja mielipidejohtajien julkisuus koko kansan julkisuudeksi, ei pakottamalla vaan avoimen keskustelu- ja sivistyspro-cessin kautta." (46)

Rusi ei varsinaisesti pohdi demokra-tian luonnetta, vaan kysymystä mieli-pidetutkimusten merkityksestä demokra-tiassa. Hänen näkökulmansa demokratiaan itseensä on hallitsijan näkökulma: dem-okratia on hallitsijan ja 'tavallisten ihmisten' konsultaatiosuhde, ei kansalais-ten itsehallintoa. Samoin: "Ulkopoliittisen johdon tehtävänä on tehdä joskus päätök-siä jopa kansakunnan elämästä ja kuole-masta" (78) - eikä tietenkään kansalais-ten (tavallisesti muiden kuin itsensä) elämästä ja kuolemasta. Ja tietenkin samoin: "mielipidemittausten avulla voidaan - jos mittaukset tehdään itsenäi-sesti ja asiantuntevasti - parantaa hallitsijan ja kansalaisten konsultaatio-suhdetta: syventää demokratiaa" (49-50); ne eivät ole kansan kaikkivaltiaan keino karistaa hallitsijat niskastaan.

Mutta tällainen yltiödemokraattinen vaara mielipidetutkimuskäytäntöön kui-tenkin sisältyy. Rusi paikantaa aivan oikein mielipidekartoituskäytännön uhkan; kysymys on vielä piilevästä peruslaillises-ta konfliktista hallitsijoiden ja 'tavallis-ten ihmisten' välillä. Rusi asettaa on-gelman näin: "Demokratian kannalta on ... oleellista pyrkiä arvioimaan, missä määrin päätöksentekijän olisi a priori (?) otettava huomioon yleisen mielipiteen välittämät sanomat" (51).

Jälleen siis hallitsijan näkökulma: Miten hallitsijat selviytyvät hallitsijoina säilyen mielipidetutkimusten uudesta instituutiosta? Miten taltuttaa ja sovittaa se olemassa olevan valtiojärjestyksen puitteisiin sitä pahemmin järkyttämättä? Vaaroja näet on: päätöksentekijä voi ajautua yleisen mielipiteen vangiksi (63), "presidentti saattaa joutua asioita huonosti tuntevan yleisen mielipiteen vangiksi" (65), 'tavallisten ihmisten'

idealismi uhkaa syödä hallitsijoiden realismin (66-68) - sillä "suosittu poli-tiikka voi olla - tietenkin - väärää politiikkaa" (51). Kaikessa tässä "ei ole kyse moraalista korruptiosta, joka sinänsä edellyttää tietoisuutta moraalista arvoista, vaan todellisesta moraalin rappiosta" (64). Sillä mielipide-tutkimuksellinen yleinen mielipide ei ole moraalista, koska se ei ole vastuul-lista, ja vastuullista se ei ole, koska se ei ole perustuslaillista. Rusi noutaa Solzhenitsynin avukseen: "Lehdistöstä on tullut voimakkain vallankäyttäjä länsimaissa, voimakkaampi kuin lainsäädäntövallasta, toimeenpanovallasta ja oikeuslaitoksesta. Voitaneeinkin tehdä kysymys: minkä lain nojalla lehdistö on valittu ja kenelle se on vastuullinen?" (Rusi, s. 57) Samoin perustein suljemme saman tien kansan yhteiskunnallisesta päätöksenteosta, sillä minkäpä lain nojalla kansa olisi valittu ja kellepä se muulle olisi vastuullinen kuin pelkäs-tään itselleen. Saamme demokratianormin hallitsijoiden ja 'tavallisten ihmisten' konsultaatiosuhteena.

Mutta kaikkia näitä asioita voitaisiin tarkastella paitsi hallitsijoiden myös hallittujen näkökulmasta. Silloin ei polttavana ongelmana ole, miten uusi emergentti demokraattinen käytäntö saataisiin taltutettua ja sovittua tukemaan olemassa olevaa herruuden järjestystä. Hallittujen näkökulmasta kysymys on pikemmin siitä, miten saada sille valtio-oikeudellinen tunnustus samal-la tavoin kuin varhaisemmille demokra-tiakäytännöille oikeutena osallistua päätöksentekoon: kansalaisille äänioikeus (ja tietenkin: ihmisille kansalaisuus), lehdistölle painovapaus, puolueille ko-kountumis- ja yhdistymisvapaus jne.

Rusin ehdotukset ja neuvot suuntautu-vat luonnollisesti hallitsijoille: "Päätök-sentekijän ei ... tule lähestyä yleistä mielipidettä tarkoituksella hakea toimin-nalleen suunta; hänen tulisi lähestyä yleistä mielipidettä 'välineellisesti', hakeakseen tukea aiemmin tekemälleen päätökselle tai tarkistaakseen aiemmin tekemäänsä päätöstä" (69). - Kysymys on nyt siitä, tyydyemmekö päätöksenteki-jän toiminnan välineiksi Rusin antidemo-kraattisen, jyrkän autoritaarisen ohjelman mukisesti. Mitä meillä on viskata vasta-punnukseksi? Ohjelmamme voisi olla

ns. päätöksentekijäin muuttaminen oman toimintamme välineiksi; tavoitteemme uudelleen kirjoitettu valtiosääntö, jossa hallitusmuodon 2 §:n alku kuuluisi: "Valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, joka lausuu mielipiteensä kansanäänestyksessä."

Suomen kielestä

Rusi alleviivaa omaa kansallismielisyyttään. Nykyiseen kansallismielisyyteen ei kuulu enää suomen kielen vaaliminen, sillä muutoin on vaikea käsittää sitä kieltä, jolla kirjoitelma on laadittu. Vain muutamia esimerkkejä:

- "Tutkimustyö suoritettiin kuitenkin valtiovallan tiedotusorganisaation (propaganda ja sensuuri) toimesta, joka luonnollisesti sisälsi monia ongelmia" (20).
- Rusi puhuu opinioista ja opiniotutkimuksesta; aivan tarpeettomia anglikanismeja.
- "Tässä kirjassa on kuitenkin haluttu korostaa, että erityisesti mielipide- ja yleisen opinion tutkimuksessa on syytä huomioida ymmärtävän lähestymistavan tarjoamat mahdollisuudet" (30).
- "Mikäli kansan sivistystaso on alhainen on todennäköistä, ettei tässä maassa ilmene juurikaan yleisiä mielipiteitä" (43).
- Kuka tietää, mikä on 'media'? "... on kuitenkin ilmeistä, että suomalaisessa mediassa on elänyt hyvin vahvana korkeimpien valtiainstituutioiden 'pelko'" (58).
- Termi 'the western hemisphere' on kääntynyt "läntiseksi hemispheriksi" (75), kansalliskiihko on "shauvinismia" (79) jne. jne.

Kauko Pietilä

Lenin, heijastusteoria ja kärsimättömät miehet

NYKYRI, Ilona ja NYKYRI, Jukka (toim.). Puheenaiheena Lenin. Leninkollokvio Oulu 1.-2.9.1984. Tutkijaliiton julkaisusarja 37. Oulu 1985.

JULKUNEN, Pertti. Luokat, hegemonia ja sanomalehti. Tutkielma Leninin julkisuuskäsityksistä ja journalistisista pyrkimyksistä 1899-1914. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Julkaisuja, Sarja A 52/1985. Tampere 1985.

Minkähänlainen mahtaisi olla tieteellinen asennoituminen tieteellisten suuntausten ja virtausten - tarkoituksellisesti välttämättömien - nopeaan muuttumiseen ja vaihtumiseen? Olisikohan se pyrkimystä suhtautua tasapainoisesti niin "vanhaan" kuin "uuteen" halveksimatta edellistä ja ihailematta sokeasti jälkimmäistä tai päinvastoin?

Tällä tavoin tutkija ehkä ratkaisisi edes pienen osan niistä ongelmista, joita kuhnilainen paradigman vaihdos aiheuttaa tieteelliselle työlle ja tieteelliselle yhteisölle. On kuitenkin myönnettävä tässä kuvatun asennoitumisen olevan erittäin vaativa ihanne.

Eräänlaiseksi testitapaukseksi varmaan soveltuu suhtautuminen V.I. Leniniin, joka tunnetusti ei ole "in". Kuitenkin Lenin-kollokvioita järjestetään ja Lenin-tutkimusta tehdään yhä - myös Suomessa.

Lenin-kollokvion raportti koostuu seitsemästä paperista, joista viiden esittäjä on suomalainen, yhden ddr-läinen ja yhden hollantilainen. Aiheet ja niiden käsittelytapa vaihtelevat laajalla asteikolla.

Eikö raportti sitten kuvastakaan Leninin kanonisoimista? Minusta ei. Lenin elää. Vesa Oittinen osoittaa paperissaan, miten myös Neuvostoliitossa on Lenin-tutkijoiden välillä tulkintaeroja; kenties voitaisiin puhua suorastaan koulukunnista.

Mutta eikö kysymys kuitenkin ole Lenin-apologioista? Riippuu itsekunkin semantiikasta, miten hän apologian käsittää. Toki papereissa puolustetaan